

Кубрак О. В.

ORCID: 0000-0001-9557-459X

старший викладач кафедри правосуддя та філософії

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

«СЕРЦЕ» ТА МОРАЛЬНІСТЬ В РЕЛІГІЯХ КИТАЮ ТА В ХРИСТІЯНСТВІ

Ключові слова: даосизм, буддизм, християнство, серце, ідеал.

Розуміння способу життя як активної діяльності, давнє Золоте правило моральності, а також вчення про «серце» як потаємну глибину людського духу є як у китайській культурі, що базується на принципах даосизму, конфуціанства та буддизму, так і в християнській. Темі принципів життя, моралі та «серця» займають одне із центральних місць у світовідчутті мешканців Піднебесної та християн.

У релігійному відношенні треба мати на увазі радикальну відмінність уявлень про Бога і сакрального. У християнстві Бог – Особа, водночас іманентний і трансцендентний світу, а сакральне у своїй даності протилежне профанному, духовне – тілесному. У китайському менталітеті Дао є позаособистісним і пронизує собою всю світобудову, в людині немає поділу на дух і тіло, а є «тілесна свідомість». Даоси вірять у перетворення – наприклад, вважається, що Лао-Цзи перетворювався неодноразово; у китайській версії буддизму визнається можливість будь-якої людини стати Буддою, пройшовши через ланцюг реінкарнацій. У Піднебесній немає особистості в європейському розумінні цього слова, тому що залишається незрозумілим питання про те, чи зберігається індивідуальний початок у перевтіленнях.

Християнське віровчення, як і європейська етика та естетика, побудоване на розведенні протилежностей сакрального та профанного. У Лао-цзи ж, наприклад, світ єдиний, а те, що вважається протилежностями, постійно перетікає одне в одне і, по суті, невиразно. Мудрець дає можливість життю текти його природним шляхом, поправляючи, проте, цей перебіг у разі неприродного відхилення, не застосовуючи насильства.

Європеєць нескінченно прагне все придбати, мати, при цьому безперервно вдаючись до насильства; ця проблема знайшла свій класичний опис у роботах Е. Фромма «Мати чи бути?»: справжнє існування Фромм пов'язує саме з «бути», протиставляючи йому «мати».

У «Дао-Де цзин» постійно стверджується, що зовнішнє та внутрішнє не злиті воедино, а індивідуальне «Я» вкорінене у глибинах Всесвіту.

Як стверджували даоси, влада, щоб воістину впливати на людей, має бути «забутою», і люди повинні відчувати, що живуть «самі по собі», без стороннього втручання. Ось єдина умова сильної держави та здорового суспільства. При цьому народ щодо «грізної влади» має відчувати страх. Отже, подібна «природність», за яку ратує Лао-цзи, досягається витонченою «штучністю», тобто напруженою роботою «тілесної свідомості» Нехай не введуть європейців в оману даоські дифірамби «спокою», у якому має перебувати кожна людина Шляху – подібний спокій не є відсутністю діяльності та зусилля, але є коренем усього іншого, яке вже міститься в ньому у згорнутому вигляді.

За Конфуцієм, ідеал людини – «шляхетний чоловік». Ця людина – господар щодо самого себе, що має високі моральні якості, освічений, тонко поєднує в собі природність і культивованість. Він спокійний під ударами долі та ні для кого не засіб; мабуть, тут можливе паралельне відсилання і до Канта, до його категоричного імперативу, хоч і не в кантівському сенсі. Кант – філософ протестантського духу, він прозріває всю головну проблематику Нового часу, яка в принципі могла бути видна з його часу і навіть далі – на те він і геній. Протестант, за М. Вебером, – «інструмент Бога», а тому, живучи у світі, він «не від цього світу» і формує капіталізм: багато заробляє, мало витрачає, вкладає в розширення виробництва, а не проживає. Конфуціанець, живучи у світі, залишається «від цього світу», не відмовляє собі в посюсторонніх радощах і задоволеннях, а тому він нічий не «інструмент» і не породжує капіталізм.

Новий час сформувало сучасне інструментальне ставлення до людини як до функції, протилежністю якого є Золоте правило моральності і у формулюванні Конфуція, і в трактуванні І. Канта, який вимагав ніколи не ставитися до людини лише як до засобу, але завжди як до мети. У Конфуція ідеал людини – «шляхетний чоловік», який ні для кого не засіб.

Цікаво відзначити, що задовго до Канта Лао-цзи висловлює ідеї влаштування «вічного світу»: премудрий чоловік у даосизмі, всупереч християнській ідеї жертвовності, може відповісти на насильство та агресію до їхнього прояву – правда, за згадки жертвовності, ідеї, властивій християнству, треба пам'ятати, що в християнстві існує концепція справедливих і несправедливих воєн, що сходять до Августина Аврелія. При цьому Лао-цзи вчить, що людині слід обмежувати себе в бажаннях, щоб вони не перетворювалися на пристрасті. Тут є підстави згадати, що слово «пристрасті» у християнстві означає «страждання»; щодо людини християнством засуджуються гріховні

пристрасті, тобто такі погані бажання, які являють собою бажання з найбільшою мірою інтенсивності, що опанували людину настільки, що вона перетворюється на їх раба (гріхи сріблोलюбства, обжерливості, розпусти), за що і засуджується на перебування в пеклі.

Лао-цзи проповідує розум серця, який вміє бачити нескінченну різноманітність властивостей життя й відчувати внутрішню спорідненість із ними. «Сердечний розум» займає важливе місце в даоському вченні. Патріарх даосизму вчить: слід відмовитися від забобонів, від завзяття у своїй думці; істина – не у витонченості розуму, а в живому досвіді безкорисливої любові заради користі світу, в щирості та відкритості, не в «що», а в «як». «Зберігати Шлях» означає відмовитися від усього зайвого, зберігати тільки єдине. Мудра людина працює старанно, але ні з ким не змагається, і тому світ не може змагатися з нею.

Серце» має чотири сенси: воно означає і первинну, дорефлексивну самосвідомість, і індивідуальну свідомість, і «народний дух», і чутливість мудрого до всеєдності народного життя. Те саме серце може бути органом і взаємної відчуженості, і взаємної привітності. При цьому мудрий усіх вважає добрими і всім довіряє. У Біблії та Святому Писанні «серце» – потаємна глибина людської душі («внутрішнє тіло тіла», згідно з Григорієм Паламою; «внутрішня людина», згідно з Феофаном Затворником). Воно може бути чистим і побачити Бога і, навпаки, нечистим, злим, і тоді його слід «очищати», його треба «зберігати» – у цьому суть аскетичної та культурної серця. «Серце», згідно з християнським віровченням, займає центральне місце в людині (що називають кардіоцентризмом), воно цілісне, глибше раціо («голови») і заважає створенню культу розсудливості.

Християни ж і сьогодні вважають, що суперництво і марнославство – гріховна сутність сучасного світу, що впав у гординю; людині ж личить смиренність. У Святому Писанні сказано: «...кожна праця і всякий успіх у справах справляють взаємну для людей заздрість. І це – суєта і знемога духу!» (Еккл 4:4). Пряма паралель із думкою Лао-цзи простежується і в ідеї відмовитися від «першості»: «Отак будуть останні першими, а перші – останніми!» (Мф. 20;16).

Цілком очевидно, що хоча в християнській та китайській культурі є деяка подібність в ідеях, словах («серце», «пилне серце», «цілісність», «досвід») і техніках, вихідних позиціях, та кінцеві цілі різняться радикально; «Спорідненість людини всьому», включно з «брудом» і «гріхом», спорідненість, про яку говорить Лао-цзи (хоча поняття гріха в нього немає, але безумовно розрізнення доброго і недоброго), визнається в християнстві, однак визнається як стан занепакої людини, яка має бути не «поглинена», а подолана. Перевершити себе неособис-

тісного, щоб повернутися до себе істинного – завдання даоського мудреця.

Це вічне неповнення себе є сама буттєвість буття, єдине невичерпне багатство розмаїття, загальна відмінність, яка безупинно відтворює себе. Відповідно до християнської есхатології, у раю теж немає подій, тобто того, що, на відміну від постійного перебігу життя, раптом трапляється в певному місці і в певний час, оскільки рай в есхатологічній перспективі – царство вічного блаженства, де після Суду праведники воскресені в особливих, нетлінних, вічних, духовних тілах ходять перед Богом (1 Кор. 15:42) і де відсутні плач і зітхання, а є тільки радість, вічне перебування з Богом, позбавлене земних просторово-часових характеристик, зате справжнє «Я» є, і в цьому особистісність християнського віровчення, якого немає в даосизмі.

Отже, можна констатувати, що:

– очевидні відмінності між європейською та китайською традиціями, пов'язані з їх основами: розумінням Бога як Особи (християнство) та позаособистісним Дао (Китай); трактуванням світу та людини як співприсутності (Китай) або антагонізму (християнство);

– діалектика «отримати – значить віддати» у християнському менталітеті та китайському подібні;

– вчення про «серце» займає важливе місце в китайському та християнському менталітеті», зокрема, це стосується проповіді аскези, «очищення серця»;

– вирішення проблеми «вічного повернення» означає повернення людини до Бога (обоження) в християнстві і до себе істинного, зануреного в лоно світу, – в китайському менталітеті.

Література:

1. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Київ, 1998. С. 397–436.
2. Ерік Фромм. Мати або бути? Харків : «КСД», 2020. 304 с.
3. Кім О. В. Релігії Китаю. Історія та сучасний стан. Сходознавство. Актуальність та перспективи : тези доп. І Міжнар. наук.-метод. конф., Харків, 20 березня 2020 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2020. С. 137–139.
4. Лао-Цзи. Дао Де Цзін. Київ, 2014. 128 с.